

1414/1993) faziletler ve ilim tahsiline dair konuları kapsamakta, biyografilere yer vermemektedir. Nitekim mevcut yazma nüshalardan biri de *Kitâb fi talebi'l-ilm* başlığını taşımaktadır (Custers, I, 600-604). 2. *Kitâbü't-Tuḥaf fi'l-uşûl* (et-Tuḥafü'l-maḥzûne fi icmâ'î'l-uşûli's-şer'iyye, et-Tuḥafü'l-maḥzûne ve'l-cevâhirü'l-maḥzûne). İki cüz olup fikhî usulü ve kelâmla ilgili çeşitli konuları içerir. Velâyet ve berâet, emir ve nehiy, Allah'ın kelâmı, iman ve küfür, ilim ve cehalet, nübüvvet ve risâlet, âhîret, cehennem, kader, Allah'ın isimleri ve sıfatları, imâmet, cuma namazı, ismet, Vehbiyye İbâzîleri'nin diğer İbâzî gruplarıyla ihtilâf ettiği meseleler, tövbe, farzlar, hicret, mürted, cevher ve araz, Allah'ın vahdâniyeti, teşbihin reddi, Mezâtî'nin ictihad usulü, onun reyle çözüme kavuşturduğu çeşitli fikhî problemler, Kaderiyye, Mürcie, Sufriyye ve Haşviyye gibi mezheplere yönelik tartışmalar bu konular arasındadır. Eserin nüshaları günümüze ulaşmıştır (Mezâtî'nin eserleri ve yazma nüshaları hakkında geniş bilgi için bk. Custers, I, 600-607). Berrâdî, Mezâtî'nin *Kitâbü'l-Fezâ'îl ve't-terğîb fi'l-hayr* adlı bir eserinden söz etmekle birlikte muhtevasıyla ilgili bilgi vermemektedir (*Risâle*, II, 294).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Zekeriyâ el-Vercelânî, *es-Sire ve aḥbârü'l-e'imme* (nşr. Abdurrahman Eyyûb), Tunus 1405/1985, I, 269-277; II, 283-385; Dercîni, *Ṭabaḳâtü'l-meşâ'ih bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhîm Tallây), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), II, 425-429; Berrâdî, *Risâle fi zikri kütübü'l-İbâziyye* (nşr. Ammâr Tâlibî, *Arâ'ü'l-Havârici'l-kelâmiyye* içinde), Ce-zayir 1398/1978, II, 294; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. M. Hasan), Beyrut 2009, II, 603-605; III, 871, 926, 1082; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 1218; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fi mevki-bi't-tarih: el-İbâziyye fi Tânis*, Beyrut 1385/1966, s. 127-141; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifîn*, IV, 317; Hasan Hüsnî Abdüvehhâb, *Kitâbü'l-Ömr fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tûnisiiyyîn* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bek-kûş), Beyrut 1990, s. 959-960; Muhammed b. Mûsâ Bâbâammî v.dğr., *Mu'cemü a'lâmi'l-İbâziyye: Kısmü'l-Mağrib*, Gardâye 1420/1999, III, 444-448; T. Lewicki, *el-Mü'errihûne'l-İbâziyyûn fi İfrîkiyye's-Şimâliyye* (trc. Mâhir Cerrâr – Rîmâ Cerrâr), Beyrut 2000, s. 109-113; a.mlf., “al-Ma-zâtî”, *EP* (İng.), VI, 948-949; Amr Halîfe en-Nâmî, *Dirâsât 'ani'l-İbâziyye* (trc. Mîhâil Hûrî, nşr. M. Sâlih Nâsir – Mustafa Sâlih Bâcû), Beyrut 2001, s. 144-145, 222-224; a.mlf., “A Description of New İbâzî Manuscripts from North Africa”, *JSS*, XV/1 (1970), s. 63-87; P. Cuperly, *Medḥal ilâ dirâseti'l-İbâziyye ve 'aḳidetih* (trc. Ammâr el-Cilâsî), Tunus 2003, s. 30-31; M. H. Custers, *Bibliyûğ-râfya'l-İbâziyye* (trc. Mûhamed Ümâdî – Hadîce Kerîr), Maskat 1433/2012, I, 412-413, 600-607; Muh. Ben Cheneb, “Mezâtî”, *İA*, VIII, 201.

MEZRÛÎ

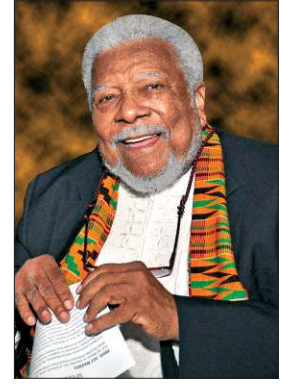
(المزروعى)

Ali b. el-Emîn b. Ali
b. Nâfi' el-Mezrûî
(1933-2014)

**Kenyalı müslüman siyaset bilimcisi,
Afrika hakları savunucusu.**

Meşhur bir ulemâ ailesinden olup 24 Şubat 1933'te Kenya'nın Hint Okyanusu kıyısında yer alan liman şehri Mombasa'da doğdu. Babası Şeyh Emîn b. Ali önceleri İbâzî / Hâricî iken sonradan Sünnî / Şâfiî olmaya karar veren, yerel İslâm âlimlerinin teşkil ettiği bir aileye mensuptur. Annesi Safiyye Süleyman Mezrûî de babasının kabilesinden birçok âlimin yetiştiği bir ailedendir. Mezrûîler, Zengibar Uman Sultanı Seyyid Saîd b. Sultân el-Bû Saîdî'nin yerel temsilcileri iken ondan ayrılmaya karar verdiler. Mezrûî ailesi aslen XVII. yüzyılda Uman'dan gelip Doğu Afrika'ya göç etmiş, Mombasa'nın kuzeyinde ve güneyinde iki köy olan Takaungu ve Gasi'ye yerleşmiştir. Kenya'nın başkaldırlığını da yapan baba Mezrûî 1947'de vefat etmiştir. Oğlunun Ezher'de okuyarak kendisi gibi İslâmî ilimleri tahsil etmesini istemişse de Ali el-Mezrûî modern sosyal bilimle uğraşan bir entelektüel olmayı tercih etmiştir.

Mezrûî, babasından aldığı medrese tahsilinin ardından sömürge idaresine bağlı Arap ortaokulunu ve lisesini bitirdi. Katıldığı Cambridge Overseas School Certificate Examination'da (Cambridge denizaşırı ülkeler için sertifika sınavı) aldığı puan üniversiteye girmesine yetmeyince birkaç yıl Mombasa İslâmî Eğitim Enstitüsü'nün erkekler yurdunda hizmetli olarak çalıştı. Kenya'nın sömürge valisi Sir Phillip Mitchell'in enstitüye yaptığı ziyarette ona eşlik eden Mezrûî çok parlak bir genç olarak valinin dikkatini çekti. Vali üniversiteye girmek için yüksek öğretim sınavına katılmasını önerdi; sınava hazırlanmak üzere bir burs elde edeceği mülâkatta girmek için başşehir Nairobi'ye gitmesini sağladı. Mülâkatta başarılı olan Mezrûî, aldığı bursla Manchester Polytechnic Üniversitesi'ne girerek iki yıl İngiliz dili ve edebiyatı okudu, siyaset bilimi ve tarih dersleri aldı. Ardından girdiği sınavda başarılı olunca University of Manchester'da siyaset bilimi dalına kabul edildi. Burada üç yıllık eğitimden sonra 1960 yılında mezun oldu. 1961'de Rockefeller bursu kazanarak Amerika'da Columbia Üniversitesi'nde yüksek lisansını tamamladı. Ardından, Doğu Afrika'nın köklü üniversitelerinden

Mezrûî

olan Makerere Üniversitesi'nin Kampala Kampüsü'nde ders vermek üzere teklif aldı. Teklifi kabul eden Ali el-Mezrûî burada ders okuturken aynı zamanda Oxford Üniversitesi Nuffield Koleji'nde başladığı doktora çalışmasını 1966'da bitirdi. Doktorasına devam ettiği sırada siyaset bilimi profesörü olarak tayin edilince eşine ender rastlanacak bir başarı elde etti. Bu sırada Afrika siyaset düşüncesinde bir çığır açan çalışmaları *The American Political Science Review*, *Foreign Affairs*, *Political Studies* gibi prestijli dergilerde yayımlandı. Mezrûî'nin 1962'de başlayan Uganda hayatı, Milton Obote'nin başında bulunduğu demokratik yollarla seçilmiş hükümeti 1971'de bir darbeyle devirerek başa geçen General İdülêmin Dada'nın (İdi Amin) baskıları sonucunda ülkeyi terketmesine kadar devam etti.

Ali el-Mezrûî, henüz Makerere'de iken (Uganda) sadece Afrika ile ilgili siyasî konularda görüş beyan eden bir siyaset bilimci olarak tanınmakla kalmadı, aynı zamanda yerel ve küresel meselelerde Afrika liderleriyle görüş alışverişinde bulunan bir entelektüel olarak uluslar arası kamuoyunun dikkatini çekti. Görüştüğü liderler arasında Uganda'dan Milton Obote, Kenya'dan Thomas Joseph Mboya ve diğer Doğu Afrika ülkelerinden liderler yer alıyordu. Makerere'de iken Bangladeş asıllı Ugandalı entelektüel Rajat Neogy'nin çıkarmaya başladığı *Transition* dergisinde yazı yazmaya başladı ve dergi, Doğu Afrika için öncelikli konularda ve küresel siyasî mevzularda görüşlerini yayımladığı önemli bir yayın haline geldi. Postkolonyal yeni Afrika yönetimlerinin politikalarını sorguladığı, Afrika siyasetine dair konularda geniş ilgi gören makalelerini bu dergide yayımladı. Tanzanya'nın ilk devlet başkanı olan Julius Kambage Nyerere'nin Batılı idealist entelektüeller tarafından desteklenen Afrika sosyalizmi üzerine ileri sürdüğü ütopyik fikirlerini

eleştirdiği “Tanzaphilia” başlıklı makalesi de bu dergide çıktı. Bu fikirleri Afrika'nın kendi kendini köleleştirmesine giden yol olarak gören Mezrûî, “Nkrumah the Leninist Czar” başlıklı makalesinde Gana'nın kurucusu Kwame Nkrumah'nın otoriter politikalarının önün alınmaz bir diktatörlüğe doğru gittiğine dair kaygılarını dile getirdi. Mezrûî sadece yazılarıyla siyasî tartışmaları halka açılmasını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda halk ile iç içe Afrika'nın öncü halk aydını olarak tanındı. Dünya çapında en iyi konuşan entelektüellerden biri olarak kabul edilen Mezrûî, James Baldwin, Richard Falk gibi aydınlar ve siyasetçilerle aynı kategoride değerlendirildi. Nitekim çoğu zaman onun hitabetiyle büyülenen Richard Falk, Mezrûî'yi şöyle övmektedir: “Harika hitabet kabiliyeti, öğretici mukabeleleri ve engin düşünce dünyasının yanı sıra Ali benim için gece geç saatlere kadar süren, derin konularda sohbetler ettiğimiz bir dost olarak hâlâ canlı... Onun yeteneğini ve hayal gücünü karşılaştırmam gerekirse aklıma bir tek, kendisinde de Ali Mezrûî'deki büyüleyici akli ve kalbi nitelikleri takdir edebildiğim James Baldwin geliyor. Onunla ilgili bendeki en önemli hâtıra, Ali'yi dinlerken sadece Afrika'da otorite olan bir ismi değil aynı zamanda insanlığın evrensel sesini dinlemekte olduğumu fark etmemdir.” Kenyalı romancı ve entelektüel Ngũgî wa Thiong'o ise konuşmalarını binlerce kişinin dinlemesinden dolayı Mezrûî'yi “akademik bir rock yıldızı” diye tanımlar.

Çeşitli dallarda yazılar kaleme alan Mezrûî özellikle gençlik yıllarında doymaz bir iştahla kitap okudu, böylece Afrika'yı dünyanın geri kalanına, dünyayı da Afrika'ya bağlamış oldu. Afrika birliği, uluslar arası diplomasi, ırk ve ırklar arası ilişkiler, doğaya dair meseleler, cinsiyet eşitliği ve İslâmcı aşırı grupların yükselişi gibi hemen her konuda makaleler yazdı. En önemli gördüğü mesele ise küresel düzeyde ilişkilerin belirlenmesinde kültürün merkezî rolünün göz ardı edilmesidir. Samuel Huntington'ın “medeniyetler çatışması” tezini ortaya atmasından çok önce kültürel fay hatlarının siyasal fay hatlarına dönüştüğünü ileri sürerek kültürü uluslar arası diplomasinin merkezine koyan ilk siyaset bilimci ve uluslar arası ilişkiler teorisyeni oldu. Bu düşüncelerle Binghamton Üniversitesi'nde Albert Schweitzer kürsüsü başkanlığı yaptığı sırada Institute of Global Cultural Studies'i kurdu.

Mezrûî, otuzdan fazla kitabın yanı sıra Afrika ve dünya siyasetine dair neredey-

se bütün önemli dergilerde 300'den fazla makale yayımladı. Oxford, Cambridge, Harvard, Jawaharlal University, New Delhi, University of Singapore, International Islamic University of Malaysia, University of London, Ankara Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, University of Lagos, University of Nairobi, Stanford, Yale, University of California gibi üniversitelerin yer aldığı dünyanın pek çok üniversitesinde ders verdi. En uzun süreli görevlerini Afrika ve Afro-Amerika çalışmaları profesörü olarak University of Michigan, Cornell University ve Binghamton University'de yaptı; Binghamton University'den vefatından sadece bir ay önce 1 Eylül 2014 tarihinde ayrıldı. Çok sayıda üniversiteden fahri doktora unvanlarına da sahip olan Mezrûî, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği, Dünya Bankası gibi kurumlarda danışmanlık yapmış, hatta bir zamanlar Birleşmiş Milletler genel sekreterliği için adı söylenir olmuştur. Mezrûî hiçbir tartışmadan kaçınmamış, birçok hassas konuda muhalif pozisyon alarak tartışmaların daha da kızışmasına yol açmıştır. Meselâ İsrail'in Filistin'e karşı politikalarında ateşli bir İsrail muhalifi olarak üçüncü dünyanın ve müslüman ülkelerin dışarıdan bir müdahale olmadan kendi geleceklerini belirleme haklarını savunmuştur. Eleştirilerini her zaman gerçek verilere dayandırmış, ideolojik taassupların ezeli düşmanı olmuştur. Çok çeşitli yerlerden konuşma teklifleri alan Mezrûî 1970'lerin sonlarında BBC Reith Lecture serisinde konuşmalar yapmış, ardından The Africans adıyla meşhur olan televizyon programına gelmiştir.

Eserleri. Mezrûî'nin çoğunluğu makale derlemelerinden meydana gelen önemli eserlerinden bir kısmı şunlardır: *Towards a Pax Africana* (doktora tezinin gözden geçirilerek yayımlanmış şeklidir), *The Political Sociology of the English Language*, *The Trial of Christopher Okigbo*, *Africa's International Relations*, *Political Values and the Educated Class in Africa*, *The Political Culture of Language: Swahili, Society, and the State*, *A World Federation of Cultures: An African Perspective*, *Cultural Forces in World Politics*, *Islam: Between Globalization and Counter Terrorism*.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali A. Mazrui, *Afrikalılar: Üç Farklı Kültürel Miras* (trc. Yusuf Kaplan), İstanbul 1992; a.mlf., *The Power of Babel: Language and Governance in the African Experience*, Oxford 1998; a.mlf. – M. Tidy, *Nationalism and New States in Africa: From About 1935 to the Present*, London 1987; a.mlf. – Alamin M. Mazrui, *Swahili State and So-*

ciety: The Political Economy of an African Language, Nairobi 1995; Abdallah Saleh Farsy, *Imam Shafi na Wanauyuoni wa Afrika ya Mashariki*, Zanzibar 1947; Ahmed Idha Salim, *The Swahili Speaking Communities of Kenya's Coast, 1895-1965*, Nairobi 1973; D. Frank, “Producing Ali A. Mazrui's TV Series, The Africans: A Triple Heritage”, *The Global African: A Portrait of Ali A. Mazrui* (ed. Omari H. Kokole), Trenton 1998, s. 297-307; Seifudien Adem, *Paradigm Lost, Paradigm Regained: The Worldview of Ali A. Mazrui*, New York 2002; “How Ali Mazrui, the Global Kenyan, Charted my path”, *Ngugi wa Thiong'o' the Sunday Nation*, Nairobi 15 October 2014; İbrahim Oruko, *Kenya: Tribute to Prof Ali Mazrui: One of the World's most Influential Scholars*, <http://allafrica.com/stories/201410141203.html> (11.03.2015).

MOHAMED BAKARI

MISRÎ, Hüseyin Mücîb

(حسين مجيب المصري)

(1916-2004)

Mısırlı Türkolog,
şair ve yazar.

19 Şubat 1916'da Mısır'ın üst düzey bürokrat ve aristokratlarının yetiştiği köklü bir ailenin çocuğu olarak Kahire'de doğdu. Babası Kahire Üniversitesi'nin Dârü'lûm Fakültesi dekanlarından Ali Hüsnü Bey, annesi eski nazırlardan Mehmed Sâkıb Paşa'nın kızı Fatma Hanım'dır. Dedesi Sâkıb Paşa'nın Şobra semtindeki konağında Avusturyalı bir mürebbiyenin gözetiminde yetişen Hüseyin Mücîb çok erken yaşta Fransızca öğrendi. Çocukluğundan itibaren şiirle ilgilendi. İlköğretim sırasında Ahmed Şevki, Mustafa Sâdık er-Râfî ve Cibrân Hafîl Cibrân'ın eserlerini okumaya başladı. Bu arada özel hocalardan eğitim aldı. On dört yaşına geldiğinde İbnü'l-Fâriz, İbn Zeydün ve Mütenebbî gibi Arap şairlerinin birçok şiirini ezberlemişti. On beş yaşında iken taşındıkları Zemâlik'teki Sa'diyye Sâneviyyesi'ne devam ettiği yıllarda Fransızca şiir yazabiliyordu. “Solgun Bir Gül” adlı ilk Arapça şiiri mektebin dergisinde yayımlandı (1931). Bu okulu bitirdikten sonra Edebiyat Fakültesi'nin Arapça ve Doğu Dilleri Bölümü'ne girdi (1935). Fakülte yıllarında iyi bir öğrenim görmesinin yanı sıra Farsça, Türkçe, İngilizce, İtalyanca ve Almanca öğrendi. Aynışems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türkçe ve Farsça asistanlığına tayin edildi. Doktora konusu olan Fuzûlî hakkında araştırmalar yapmak ve kütüphanelerde incelemelerde bulunmak üzere 1951'de gittiği İstanbul'da bir yıl kaldı. Dönüşünde Arap dünyasında Türk edebiyatı hakkında ilk derli toplu eser olan *Târîhu'l-edebi't-*